

De zin die wij merken dat ook voor linguïstische problemen zorgt

PETER-ARNO COPPEN*

Abstract

A recent social media upheaval on the grammaticality of a certain sentence from a popular song written on the occasion of the inauguration of the new Dutch king turns into an interesting linguistic discussion. The sentence appears to involve the extraction of a relative subject pronoun from a seemingly factive sentential complement, and in line with facts from other languages (a.o. *whom* in English), the relative subject pronoun seems to be interpreted by native speakers as an object, which is a problem for current syntactic theories.

I Inleiding

Hét onderwerp uit de Nederlandse taalkunde van de maanden april en mei 2013 was de ‘rammelende’ grammatica van het zogeheten ‘koningslied.’ Het was een mediaspektakel van ongekende omvang voor een grammaticale kwestie. Met name zin (1a) kwam zwaar onder vuur te liggen na een uitspraak van taaldeskundige Wim Daniëls in het populaire televisieprogramma *Pauw & Witteman*, dat er maar liefst acht fouten in zouden zitten.

(1) a ?? De dag die je wist dat zou komen is eindelijk hier.

Wat er dan precies fout zou zijn bleef echter onduidelijk. Commentatoren die daadwerkelijk op de fouten ingingen kwamen niet verder dan het kommagebruik, en het isoleren van het stukje *de dag die je wist*, met de suggestie dat dit toch echt niet kon. Wel kwamen verscheidene taalgebruikers (onder wie Daniëls zelf) aandragen met de alternatieve formulering:

(1) b De dag waarvan je wist dat hij zou komen is eindelijk hier.

In Coppen (2013a) werd de taalkritiek voor het eerst ter discussie gesteld, onder verwijzing naar de taalkundige literatuur uit de vorige eeuw met betrekking tot vraagwoordverplaatsing. In die context was de constructie in elk geval bekend als een geval van extractie van het betrekkelijk voornaamwoord *die* uit de objectzin bij *wist*:

* Radboud Universiteit Nijmegen. Email: p.a.coppen@let.ru.nl

- (1) c ?? De dag [die_i je wist [dat t_i zou komen]] is eindelijk hier.

Opgemerkt werd dat de factiviteit van het werkwoord *weten* de acceptabiliteit blijkbaar verminderde, aangezien de constructie met niet-factief werkwoord beter zou zijn:¹

- (2) ? De dag die je dacht dat zou komen is eindelijk hier.

Ondanks die mindere acceptabiliteit bleek extractie van een betrekkelijk voornaamwoord uit een objectzin bij *weten* in de Nederlandse literatuur van rond (en vóór) 1900 relatief gemakkelijk te vinden:

- (3) de hand die je wist dat nimmer onrechtvaardig verworven goed zou aanroeren²
 (4) dien kouden plasregen, die ik wist dat in zijn ziel zou neerslaan³
 (5) dingen die ik wist dat anderen het leven zouden kosten⁴
 (6) gevoelens die ik wist dat haar Vader zoude afkeuren⁵

Hoewel de acceptabiliteit van de gewraakte zin dus beïnvloed zou kunnen zijn door de taaltypologische zeldzaamheid van extractie in het algemeen, en van extractie uit een objectzin bij een factief werkwoord in het bijzonder, leek hij dus in het Nederlands wel mogelijk. Maar hoe ongrammaticaal was die zin dan eigenlijk?

In de discussie die hierop volgde op het weblog van de taalprof (ook naar aanleiding van Coppen 2013b, 2013c en 2013d) kwamen enkele interessante kwesties aan het licht, die een nadere taalkundige analyse verdienen. In deze squib zet ik er twee op een rijtje. Allereerst werd er getwijfeld aan de factiviteit van *weten*, en ten tweede bleek ook de naamval van het betrekkelijk voornaamwoord een verrassend licht op de zaak te werpen.

2 De factiviteit van wist

Al vrij snel werd de factiviteit van *wist* in de gewraakte zin ter discussie gesteld. Een anonieme reageerder kwam met de observatie dat de volgende twee zinnen verschillen in factiviteit:

- (7) a Ik weet dat het regent.
 (7) b Ik weet dat de dag komt dat ik koning zal worden.

In (7b) zou, in tegenstelling tot (7a), van een feit nog geen sprake zijn. In de discussie die hierop volgde werd nog aangevoerd dat ook de verleden tijd afbreuk zou kunnen doen aan de factiviteit, en dat de betekenis van *weten* meer in de buurt van *verwachten* zou liggen. En *verwachten* is een non-factief werkwoord.

1 Dit wordt al door Ross (1967:449) opgemerkt, die de observatie toeschrijft aan Paul Kiparsky.
 2 J.J. Cremer, *Toneelspelers*, 1880.
 3 A. Verwey, *Briefwisseling*, 1888.
 4 F. van Eeden, *De nachtbruid*, 1909.
 5 B. Wolff & A. Deken, *De historie van de heer Willem Leevend*, 1785.

Inderdaad wordt in recente literatuur de factiviteit van werkwoorden in het algemeen betwijfeld (Hazzlet 2010). Volgens Hazzlet is het maar zeer de vraag of uit de waarheid van een propositie als *Ik weet dat p* waarheidsconditioneel kan worden geconcludeerd dat *p* noodzakelijk waar is.

Dat mag zo zijn, er kan wel degelijk geconstateerd worden dat de volgende zinnen een aflopende graad van factiviteit vertonen:

- (8) a Ik weet dat het regent.
- (8) b Ik weet zeker dat het regent.
- (8) c Ik weet zeker dat het gaat regenen.
- (8) d Ik ben ervan overtuigd dat het gaat regenen.
- (8) e Ik geloof zeker dat het gaat regenen.
- (8) f Ik geloof dat het gaat regenen.

De zinnen (8a-f) vertonen een glijdende schaal van objectieve kennis via overtuiging naar onzekere inschatting. In de volgende varianten lijkt (8a') nog tegenstrijdig, maar de andere al niet meer:

- (8) a' # Ik wist dat het regende, maar het regende niet.
- (8) b' Ik wist zeker dat het regende, maar het regende niet.
- (8) c' Ik wist zeker dat het ging regenen, maar het ging niet regenen.
- (8) d' Ik was ervan overtuigd dat het ging regenen, maar het ging niet regenen.
- (8) e' Ik geloofde zeker dat het ging regenen, maar het ging niet regenen.
- (8) f' Ik geloofde dat het ging regenen, maar het ging niet regenen.

Wanneer extractie inderdaad gevoelig zou zijn voor factiviteit (dit wordt in de literatuur wel als een zwak effect aangemerkt), lijkt dit hoe dan ook beperkt tot de gebruikswijze in (8a). In de andere betekenissen is van factiviteit geen sprake, en zou extractie in elk geval op die grond niet onmogelijk zijn. Voor de koningsliedzin betekent dit dat de acceptabiliteit zou kunnen veranderen onder invloed van de interpretatie: wanneer *weten* hier gezien wordt als "kennis hebben van," zou de factiviteit toenemen, en zou dus de acceptabiliteit kleiner worden. De constatering dat factiviteit een factor is in de weerstand tegen de zin lijkt dus in principe juist, maar de interpretatie van factiviteit zelf blijkt een variabele kwestie.

● 3 De naamval van het geëxtraheerde betrekkelijk voornaamwoord in verwante talen

Interessant in de discussie op het weblog was de hardnekkigheid waarmee sommige taalgebruikers het betrekkelijk voornaamwoord *die* als object van *wist* bleven beschouwen. Die interpretatie kan uiteraard heel goed ingegeven zijn door een lokaal interpretatie-effect: het werkwoord *weten* vraagt om een *topic of knowledge*, en nog voordat de bijzin aanvangt is het betrekkelijk voornaamwoord *die* beschikbaar om daarmee geïdentificeerd te worden. Daarmee zou de constructie een *intuïtinzin* zijn (*garden path sentence*), omdat de taalgebruiker vervolgens de functie van de bijzin niet meer kan bepalen.

Om de syntactische status van onderwerp voor het betrekkelijk voornaamwoord ondubbelzinnig aan te tonen werd aanvankelijk naar het Duits gekeken (om met een subjectsnaamval te laten zien dat het een subject betrof), maar native speakers van het Duits gaven aan dat de constructie daar niet mogelijk was (hoewel de literatuur vraagwoord-extractie in sommige regio's acceptabel acht, zie Salzman 2005:353). Een Zwitserduitser rapporteerde de volgende constructie als "mogelijk, maar ongebruikelijk":

- (9) De Tag, dä du gwüsst häsch wird choo, isch äntlich da.
 De dag, die je geweten hebt zal komen is eindelijk daar.
 'De dag die je wist dat zou komen is eindelijk hier'

Een Luxemburgse variant zou zijn:

- (10) Den Dag, deen/wou s de wousst, datt e géif kommen, ass endlech do
 De dag die/waar [2SG] je wist dat hij gaf komen is eindelijk daar
 'De dag die je wist dat zou komen is eindelijk hier'

Vier zaken vallen hier op:

- De variant met *waar*, die ook door sommige Duitsers gerapporteerd wordt (met het Duitse *wo*)
- Het weggelaten voegwoord in het Zwitserduits
- Het vervoegingskenmerk -s op het verplaatste voornaamwoord of voegwoord in het Luxemburgs
- Het voornaamwoord op de subjectpositie van de ingebedde bijzin in het Luxemburgs, dat een dubbelvorm van het betrekkelijk voornaamwoord lijkt in de verplaatsingsconstructie.

Over de naamval van het betrekkelijk voornaamwoord geven deze voorbeelden geen uitsluitsel.

Dan wijst iemand op een Engelse variant "opgepikt van het internet":

- (11) Have you ever met a survivalists⁶ whom you thought was
 worthy of carrying on the human race?
 Heb je ooit ontmoet een survivalist die[ACC] je dacht was
 waardig van voortzetten[PROG] het menselijk ras?
 'Heb je ooit een survivalist ontmoet die je dacht dat het waard was om het
 menselijk ras voort te zetten?'

Bij nadere beschouwing blijkt deze constructie tamelijk veelvuldig voor te komen in het Engels, en ook met het werkwoord *knew*:

- (12) a Have you ever dated someone whom you knew was wrong for you?
 Heb je ooit gedated iemand die[ACC] je wist was verkeerd voor jou?

6 De kennelijke vergissing van het meervoud *survivalists* bij het lidwoord *a* komt in het origineel voor, maar lijkt in deze discussie niet relevant.

‘Ben je ooit uitgegaan met iemand die je wist dat niet goed voor je was?’

Het betreffende voornaamwoord *whom* zou verplaatst moeten zijn uit de subjectpositie van de ingebedde bijzin, maar krijgt toch op de een of andere manier de naamval van een object:

- (12) b [whom_i you knew [(that) e_i was wrong for you]]
 die[ACC]_i je wist (dat) e_i was verkeerd voor jou
 ‘die je wist dat niet goed voor je was’

Deze onverwachte constructie in het Engels blijkt al in Jespersen (1924:349-352) besproken te zijn. Jespersen signaleert hem in de Engelse literatuur vanaf Chaucer tot in contemporain taalgebruik aan toe (zoals het Shakespeareaanse voorbeeld 13a), en in een aantal Europese talen (13b-c):

- (13) a Arthur, whom they say is kill'd to night
 Arthur die[ACC] ze zeggen is vermoord van nacht
 “Arthur, die ze zeggen dat vannacht vermoord is”
 (13) b den mand som jeg tror har taget pungen
 de man die ik dacht heeft gepakt beurs-de
 “de man die ik dacht dat de beurs gepakt had”
 (13) c Mais quelle est cette femme que je vois qui arrive?
 Maar welke is die vrouw die ik zie die arriveert?
 “maar wie is die vrouw die ik zie dat daar aankomt?”

Volgens Jespersen kan het betreffende voornaamwoord *som* in het Deense (13b) weliswaar voor subject én object gebruikt worden, maar het kan hier niet vervangen worden door *der*, dat alleen mogelijk is voor subjecten. Dus ondanks dat het betreffende voornaamwoord het subject is van *har taget pungen* kan het in deze positie niet met een ondubbelzinnige subjectsvorm uitgedrukt worden. In het Franse voorbeeld (13c), dat Jespersen als een ‘somewhat obsolete construction’ betitelt, zouden twee betreffende voornaamwoorden staan, waarvan de eerste in plaats van de subjectsvorm *qui* in de objectsvorm *que* komt te staan.

Jespersen neemt vervolgens de objectsvorm in deze constructie, “which is generally considered as a gross error,” in bescherming. Volgens hem is in (13a) *whom is kill'd* in zijn geheel het (gesplitste) object van *they say*, en de naamval op *whom* is daar het gevolg van, omdat “het taalgevoel in verwarring zou raken door de nabijheid van twee nominatieven.” Argumenten voor deze analyse zijn volgens Jespersen het feit dat de “verkeerde” vorm *whom* door de eeuwen heen stand houdt, terwijl de naamvalsvorm in zijn algemeenheid op zijn retour is, en het feit dat juist in deze constructie het betreffende voornaamwoord weggelaten kan worden, wat in het Engels alleen kan als het object is.

Lasnik & Sobin (2010) werken deze verklaring van de Engelse constructie nader uit. Gebaseerd op ideeën van Emonds (1986) en Sobin (1997) veronderstellen zij dat de natuurlijke grammatica van onzekere taalgebruikers “geïnfecteerd” kan raken door een oppervlakkig systeem van prescripties, dat natuurlijke vormen op basis van lokale contex-

ten vervangt door “prestigevormen” (*Virus Theory*). Waar de grammatica dus aanvankelijk de vorm *who* genereert, raakt de taalgebruiker in verwarring door de prestigevorm *whom* die volgens de voorschriften in de context van de objectpositie van een werkwoord optreedt.

Het is deze verwarring, die in de discussie over de koningsliedzin ook lijkt te spelen: taalgebruikers beschouwen *die* onmiddellijk als het object van *je wist*, en raken daardoor in verwarring. Echter, de discussie over *whom*, *som* en *que* gaat over naamval. Is die naamvalskwestie wel relevant in het Nederlands?

4 De naamval van het geëxtraheerde betrekkelijk voornaamwoord in het Nederlands

In het hedendaagse Nederlands heeft het betrekkelijk voornaamwoord in (1) geen zichtbare naamval. Echter, in het Nederlands van pakweg anderhalve eeuw geleden komt nog naamvalsbuiging op het betrekkelijk voornaamwoord voor (*dien/wien* naast *die/wie*). Een kleine zoektocht naar voorbeelden uit die tijd levert diverse hits:

- (14) Gij zijt overtuigd, eenen schuldbrief als deugdelijk verkocht te hebben, *dien gij wist dat valsch was!*⁷
- (15) Hoe dikwijls moest gij het ontgelden wegens het adsigneren van zulk een straatlooper, *dien gij wist, dat nooit promoveren zou*, en dien straatlooper geeft men uit wrevel tegen mij den hoogsten graad.⁸
- (16) De vurige hartstogt, *dien ge wist, dat in mijne borst voor u gloeide*, had u toch eindelijk moeten verteederen en winnen...⁹

Dit lijkt hetzelfde verschijnsel als de in de vorige paragraaf besproken varianten in het Engels en Deens: het geëxtraheerde subject uit de ingebedde bijzin verschijnt als een betrekkelijk voornaamwoord in de naamval van een object. Hoewel er ook voorbeelden zijn van *die* in deze constructie, en van *dien* als geëxtraheerd object, zijn de gevonden voorbeelden verrassend genoeg in meerderheid van deze vorm, en met een geëxtraheerd subject.

Peter Ackema suggereerde in Coppen (2013d), onder verwijzing naar Geerts (1966: 127-128), dat de *-n* hier wellicht een als genusaanduider overgebleven buigingsvorm was. Echter, de aangehaalde passage verwijst naar publicaties als Royen (1937:117), waar het gaat om ‘speciale fonetische [...] omstandigheden’ met overwegend dialectische (Brabantse) voorbeelden als *d’n dood*, *den deugeniet* en *dieën dooie*. Hoewel een Vlaamse reageerder op Coppen (2013d) het voorkomen van *dien* en *dieën* in subjectpositie in zijn eigen (gemengde) dialect bevestigde, en ook de indruk dat de keuze voor het betrekkelijk voornaamwoord *dien/dieë* tegenover *die* voornamelijk een genuskwestie is, betwijfel ik of de negentiende-eeuwse voorbeelden daarmee verklaard kunnen worden. Voor zover de vormen *dien/wien* als betrekkelijk voornaamwoord in de negentiende-eeuwse spraak-

7 Reinier Arrenberg, *Merkwaardige voorvallen en belangrijke verhalen*, 1837, 46.

8 J.R. Thorbecke, *Briefwisseling* (brief van C.J. van Assen aan J.R. Thorbecke, 1836)

9 C.J. van Bommel Suyk, *Vrouwenliefde en vrouwenleed*, 1864.

kunsten besproken worden (zoals Weiland 1805:243 en Den Hertog 1892:77), gelden ze ondubbelzinnig als naamvals vormen. In elk geval in de prescriptieve grammatica gaat het dus wel degelijk om naamval. Ook de parallel met het Engelse *whom* en de hedendaagse indruk dat het om een direct object gaat, wijzen in de richting van een naamvalsverwarring.

Ook deze Nederlandse constructie is, net als de Engelse tegenhanger, in de literatuur al besproken, en wel in Den Hertog (1892). Den Hertog signaleert “bijvoeglijke bijzinnen, [...] die het eigenaardige verschijnsel vertoonen, dat zij met een betrekkelijk vnnwd. of voornaamwoordelijk bijwoord beginnen, hetwelk als zinsdeel niet behoort in den zin, dien het opent, maar in den daarop volgenden” (Den Hertog 1892: 77). Hij geeft daarbij onder andere de volgende voorbeelden:

- (17) De jongen, die ik hoor, dat hier geweest is, was niet door mij gestuurd.
- (18) De man, wien gij denkt, dat ik het vragen zal, weet er juist niet van.
- (19) De bode, dien gij wilt, dat ik er heenzend, is vandaag niet beschikbaar.
- (20) Het hôtel, waarin hij gezegd heeft, dat wij logeeren moeten, lijkt me niet erg.
- (21) Een voorstel, waaraan ik niet twijfelde, dat gij uwe goedkeuring zoudt hechten.

Den Hertog geeft ook voorbeelden uit het Engels en het 17^e-eeuwse Frans, en –opmerkelijk–¹⁰ uit het Duits:

- (22) Er hat alles was man will dass ein Mann haben soll
Hij heeft alles wat men wil dat een man hebben moet
‘Hij heeft alles wat men wil dat een man hebben moet’

De oorsprong zoekt hij in de Latijnse *accusativus cum infinitivo*. Deze oorsprong zou ook de oorzaak ervan zijn dat het betrekkelijk voornaamwoord vaak in de vierde naamval staat:

- (23) a ?? Ik weet hem hier geweest te zijn
- (23) b De jongen, dien ik weet hier geweest te zijn
- (23) c De jongen, dien ik weet dat hier geweest is

Volgens Den Hertog kon op basis van de letterlijke vertaling van de Latijnse aci-constructie (23a) een bijvoeglijke bijzin als (23b) ontstaan. Onder invloed van deze constructie zou ook de accusatiefvorm in (23c) ontstaan zijn. Echter, Den Hertog keurt dit wel af: “Onder het besef daarvan [i.e. deze oorsprong, PAC], of doordat men het betr. vnnwd. *die* verkeerdelijk van het onmiddellijk volgende werkwoord afhankelijk achtte, hebben vele schrijvers, o.a. Van Lennep, het betr. vnnwd. in zulke zinnen steeds als een accusatief beschouwd. Intusschen is het meer te verdedigen, den naamval van het betr. vnnwd. te doen afhangen van de betrekking, waarin het staat tot het werkwoord, waartoe het werkelijk behoort.” (Den Hertog 1892: 78)

¹⁰ Dit is opmerkelijk, omdat in de hedendaagse discussie op het taalprof weblog de constructie door de deelnemende Duitse moedertaalsprekers overwegend werd afgekeurd.

De data uit de negentiende eeuw lijken dus met de intuïties van de hedendaagse taalgebruikers overeen te komen. Ook de deelnemers aan de discussie over de koningsliedzin interpreteerden het betreffende voornaamwoord als het direct object van *wist*, net als de negentiende-eeuwse Van Lennep en andere schrijvers. Het is nog maar de vraag of deze interpretatie dus moet worden toegeschreven aan de invloed van een prescriptieve grammatica, zoals Lasnik & Sobin (2010) veronderstellen: dit is weliswaar een mogelijke verklaring voor de Nederlandse negentiende-eeuwse data, waar zowel de “prestigieuze” Latijnse *accusativus cum infinitivo* als de in onbruik rakende naamvalsform *dien* voor het virus-effect gezorgd kan hebben, maar het kan geen verklaring bieden voor de hedendaagse intuïties. Er is tegenwoordig geen enkele taalnorm in het geding bij het beoordelen van de grammaticale functie van het betreffende voornaamwoord.

Den Hertogs verklaring vanuit de *accusativus cum infinitivo* is in moderne syntactische theorieën problematisch. In de standaard *accusativus cum infinitivo* verschijnt weliswaar het subject uit de bijzin als een accusativus, maar dat wordt mogelijk gemaakt doordat er sprake is van een infinitief in de bijzin, die geen subjectsnaamval uitdeelt, waardoor het matrixwerkwoord de objectsnaamval van het subject kan verzorgen. In de gewraakte constructie is de bijzin juist finiet, waardoor het onderwerp wel een subjectsnaamval krijgt, en de objectsnaamval dus niet meer toegekend kan worden.

In Boef (2012:147-148) worden gevallen van ‘case mismatches’ besproken bij relatiefzinnen. Aangezien het antecedent en het betreffende voornaamwoord op de een of andere manier met elkaar verbonden zijn, is de verwachting dat zij altijd dezelfde naamval hebben. Echter, in talen met zichtbare naamval kunnen het antecedent en het betreffende voornaamwoord ieder hun eigen naamval hebben, afgeleid van hun eigen zinsdeelfunctie. Met een Duits voorbeeld:

- (24) Wir brauchen den Politiker der unsere Interessen vertritt
 Wij behoeven de[ACC] politicus die[NOM] onze belangen vertegenwoordigt
 ‘Wij hebben die politicus nodig die onze belangen vertegenwoordigt’

Hoewel Boef deze kwestie niet uitwerkt omdat het hedendaagse Nederlands geen zichtbare naamval op het betreffende voornaamwoord heeft, merkt zij op dat hoe dan ook de naamval op het betreffende voornaamwoord binnen de relatiefzin gelegitimeerd moet zijn, en die op het antecedent erbuiten.

De naamval in (14) en (23c) is in dit licht nog raadselachtiger: het is niet de naamval van het antecedent, maar het is ook niet de naamval die geassocieerd kan worden met de basispositie van het betreffende voornaamwoord.

In het Minimalistische Program wordt lange relatiefverplaatsing doorgaans geanalyseerd als A-barverplaatsing: de verplaatsing gebeurt vanuit een argumentpositie via opeenvolgende stappen die samen een A-bar-keten vormen (zie Boef 2012 voor een recent overzicht van verschillende analyses). In dit verband is de afwijkende naamval extra problematisch: tijdens een kennelijke A-barverplaatsing worden er twee naamvallen toegekend, of de naamval voor het subject van de ingebedde zin verdwijnt ergens.

5 Een contrast tussen vraagzin en relatiefzin?

In de discussie na Coppens (2013e) werd door Hans Broekhuis geopperd dat er wellicht in Nederland regionale verschillen zouden zijn in de beoordeling van (1a). Hoewel deze verschillen niet echt empirisch bevestigd zijn, werd er al speculerend gewezen op een contrast tussen vraagzinnen en relatiefzinnen, dat bij nadere beschouwing eerder een contrast tussen w-vormen en d-vormen leek:

- (25) a Wat klopt niet?
- (25) b Wat klopt er niet?
- (26) a Alles wat niet klopt
- (26) b Alles wat er niet klopt
- (27) a De hypothese die niet klopt
- (27) b ?? De hypothese die er niet klopt

Vraagzinnen en relatiefzinnen met w-vorm kunnen met of zonder plaatsonderwerp, maar relatiefzinnen met d-vorm alleen zonder. Syntactisch zou het plaatsonderwerp de indicatie zijn dat het verplaatste voornaamwoord rechtstreeks vanuit de lagere basispositie van het subject (Spec-VP) is geëxtraheerd, terwijl de verplaatsing in de zinnen zonder plaatsonderwerp naar een idee van Broekhuis & Dekkers (1999) op de reguliere subjectpositie (Spec-TP) eindigt, zodat de bijvoeglijke bijzin daar een TP is. Schematisch:

- (26) c [_{CP} wat_i [_{TP} (er) [_{VP} t_i niet klopt]]]
- (27) c [_{TP} die_i [_{VP} t_i niet klopt]]

De gedachte is nu dat bij extractie van *die* een CP nodig is, waardoor een configuratie ontstaat die ongrammaticaal is (een spoor in Spec-TP adjacent aan het lege voegwoord, zie 27d). Bij extractie van *wat* ontstaat dit probleem niet, want er staat geen spoor in Spec-TP (zie 26d).

- (26) d wat_i ... [_{CP} t_i [_{TP} (er) [_{VP} t_i niet klopt]]]
- (27) d die_i ... [_{CP} (dat) [_{TP} t_i [_{VP} t_i niet klopt]]]

Deze asymmetrie zou een taal voorspellen waarin vraagwoordextractie mogelijk is, maar extractie van het betreffende voornaamwoord niet. Toch is de laatste constructie in de zuidelijke regio's acceptabel. Dit zou echter kunnen samenvallen met de omstandigheid dat in deze regio's voegwoordcongruentie optreedt. Aangezien bij voegwoordcongruentie ook kenmerken van Spec-TP betrokken zijn, zou de hypothese kunnen zijn dat voegwoordcongruentie de ongrammaticale configuratie van het spoor in Spec-TP opheft. Met andere woorden: een betreffende voornaamwoord dat via Spec-TP verplaatst is kan in dat geval toch geëxtraheerd worden:

- (28) [_{CP} die_i [_{TP} je [_{VP} wist [_{CP} t_i dat [_{TP} t_i [_{VP} t_i zou komen]]]]]]]

Als deze veronderstelling hout snijdt, is hiermee ook een richting gesuggereerd waarin de oplossing voor de raadselachtige verkeerde naamval gezocht moet worden: wanneer inderdaad door voegwoordcongruentie de op Spec-TP verkregen kenmerken geneutraliseerd (of opgenomen) kunnen worden, kan daar ook de subjectsnaamval onder vallen. Daardoor wordt de weg vrijgemaakt voor een alternatieve naamval op het betrekkelijk voornaamwoord.¹¹

6 Conclusies

Hoewel de koningsliedzin (1a) zich aanvankelijk liet aanzien als een gemarkeerde constructie waarvan de grammaticale analyse echter onproblematisch was, blijken er toch een aantal eigenschappen aan te kleven die in de taalkundige literatuur, ook over verwante talen, weliswaar opgemerkt en besproken zijn, maar waarvan de analyse de huidige theorie nog voor problemen stelt. Zo is de status van de factiviteit bij de mogelijkheid tot extractie onduidelijk (en in elk geval aan variabele interpretatie onderhevig), en kan de intuïtie van de taalgebruiker dat het betrekkelijk voornaamwoord het direct object van *wist* is, moeilijk in een grammaticaal systeem ingepast worden. Zichtbare manifestaties van deze intuïties in vormen als het Engelse *whom* en het Nederlandse *dien* kunnen in een benadering als de Virus Theory verklaard worden uit het effect van prescriptie, maar dit biedt geen verklaring voor de hedendaagse intuïtie, en omgekeerd zet deze intuïtie vraagtekens bij het beroep op een mechanisme als Virus Theory.

Een vergelijking van vraagzinnen en relatiefzinnen, die een asymmetrie suggereert tussen verplaatsing van w-vormen en d-vormen, lijkt wel een uitweg te kunnen bieden. Hiervoor is echter wel nog empirisch onderzoek nodig naar de veronderstelde samenhang tussen het optreden van voegwoordcongruentie en de extractie van d-vormen van het betrekkelijk voornaamwoord.

Literatuur

- Boef, E. (2012).** *Doubling in Relative Clauses, aspects of morphosyntactic microvariation in Dutch*. LOT Publications series 317, Amsterdam/Utrecht: Meertens Instituut (KNAW)/Universiteit Utrecht.
- Coppen, P.A. (2013a).** De zin die we vermoeden dat fout is. *Taalprof weblog*, op 10 juni 2013 geraadpleegd op <http://taalprof.blogspot.nl/2013/04/de-zin-die-we-vermoeden-dat-fout-is.html>
- Coppen, P.A. (2013b).** Er staat geen taalfout in het koningslied. *Taalprof weblog*, op 10 juni 2013 geraadpleegd op <http://taalprof.blogspot.nl/2013/04/er-staat-geen-taalfout-in-het.html>

¹¹ In het Engels (en het Deens) zou de ongrammaticale configuratie teniet gedaan worden door deletie van het voegwoord: daar is extractie alleen mogelijk bij weggelaten voegwoord.

- Coppen, P.A. (2013c)**, Gezocht: Duitse(r) met taalgevoel. *Taalprof weblog*, op 10 juni 2013 geraadpleegd op <http://taalprof.blogspot.nl/2013/04/gezocht-duitser-met-taalgevoel.html>
- Coppen, P.A. (2013d)**, Nieuw licht op koningsliedzin. *Taalprof weblog*, op 10 juni 2013 geraadpleegd op <http://taalprof.blogspot.nl/2013/05/nieuw-licht-op-koningsliedzin.html>
- Coppen, P.A. (2013e)**, Alleen voor taalkundigen: help!. *Taalprof weblog*, op 10 juni 2013 geraadpleegd op <http://taalprof.blogspot.nl/2013/05/alleen-voor-taalkundigen-help.html>
- Broekhuis, H. & Dekkers, J. (2000)**. The Minimalist Program and Optimality Theory: Derivations and Evaluation. In Dekkers, J., F. Van der Leeuw & J. van de Weijer (red.); *Optimality Theory: Phonology, Syntax and Acquisition*, Oxford/New York: Oxford University Press, 386-422.
- Emonds, J.E. (1986)**. Grammatically Deviant Prestige Constructions. In Brame, M., H. Contrares & F. Newmeyer (red.): *Festschrift for Sol Saporta*, Seattle: Noit Amrofer, 93-129.
- Geerts, G. (1966)**. *Genus en geslacht in de Gouden Eeuw*. Brussel: Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek.
- Hazzlet, A. (2010)**. The Myth of Factive Verbs. *Philosophy and Phenomenological Research* (LXXX)3, 497-522.
- Hertog, C.H. den (1892)**. *Nederlandsche spraakkunst. Handleiding ten dienste van aanstaande (taal)onderwijzers* (3 delen). Amsterdam: W. Versluys.
- Jespersen, O. (1924)**. *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Lasnik H. & Sobin, N. (2000)**. The who/whom puzzle: on the preservation of an archaic feature. *Natural Language & Linguistic Theory* 18, 343-371.
- Ross, J.R. (1967)**, *Constraints on variables in syntax*. Proefschrift, Massachusetts Institute of Technology.
- Royen, G. (1937)**. Emphasis zonder -n. *De Nieuwe Taalgids* 31, 169-173.
- Salzmann, M. (2005)**. On an alternative to long A'-movement in German and Dutch. In Blaho S., L. Vicente & E. Schoorlemmer (red.): *Proceedings of ConSOLE XIII*, Leiden: Leiden University, 353-375.
- Sobin, N. (1997)**. Agreement, Default Rules, and Grammatical Viruses. *Linguistic Inquiry* 28, 318-343.
- Weiland, P (1805)**. *Nederduitsche spraakkunst*. Amsterdam: Johannes Allart.